

Τελική Έκθεση της Μεταδιδακτορικής Έρευνας:

*Αιρετικός Λόγος και Εκκλησιολογική
Θεωρία στον Δυτικό Ύστερο Μεσαίωνα
(12ος – 15ο αι.)*

Ανδρέας Κοφινάκης

Αθήνα 2022

Αντικείμενο και πηγές της μεταδιδακτορικής έρευνας

Πρωταρχικό αντικείμενο της μεταδιδακτορικής έρευνας με θέμα, *Αιρετικός Λόγος και Εκκλησιολογική Θεωρία στον Δυτικό Ύστερο Μεσαίωνα (12^{ος} -15^ο αι.)*, υπήρξε η συγκριτική μελέτη των εκκλησιολογικών αντιλήψεων δύο ευαγγελικών αιρετικών ομάδων του ύστερου Μεσαίωνα που δραστηριοποιήθηκαν στον γαλλικό νότο, των Βαλδίων και των Μπεγκίνων, έτσι όπως αποτυπώνονται σε επιλεγμένες πρωτογενείς πηγές της περιόδου.

Κατά τη διάρκεια της τριετούς έρευνας μελετήθηκαν επιλεγμένα αποσπάσματα δημοσιευμένων και αδημοσίευτων πρωτογενών πηγών για την ιστορία της μεσαιωνικής Ιεράς Εξέτασης στο Λανγκντόκ, και πιο συγκεκριμένα για τη δραστηριότητα των δομινικανικών ιεροεξεταστικών δικαστηρίων που λειτούργησαν σε Τουλούζη και Καρκασόν στο δεύτερο μισό του 13^{ου} και έως τα μέσα του 14^{ου} αιώνα, καθώς και του επισκοπικού δικαστηρίου της πόλης του Παμιέ. Η επιλογή των πρωτογενών αποσπασμάτων έγινε με γνώμονα τις εκκλησιολογικές προεκτάσεις του περιεχομένου τους. Επιλέχθηκαν, επομένως, κομμάτια από ιεροεξεταστικές περιγραφές, από συνόψεις ανακριτικών διαδικασιών, από αιρετικές ομολογίες ή ακόμα και έμμεσες αναφορές της ιεροεξεταστικής γραμματειακής παραγωγής της εποχής, που δύνατο να αξιοποιηθούν για την ανάδειξη και την ερμηνεία των εκκλησιολογικών αντιλήψεων των μελών των δύο αιρετικών σεκτών.

Πρέπει να τονιστεί ότι σε ένα σημαντικό βαθμό, μέρος των ερευνητικών ερωτημάτων αλλά και της μεθοδολογικής κατεύθυνσης της έρευνας συνδυαμορφώθηκε και αποσαφηνίστηκε παράλληλα με τα ίδια τα ευρήματα της πρωτογενούς μελέτης μη γνωρίζοντας a priori την ιστορική δυναμική των αιρετικών εκκλησιολογικών αντιλήψεων. Με άλλα λόγια, ο ερευνητής πολλακίς χρειάστηκε να λειτουργήσει κατά τη διαδικασία της σταχυολόγησης και της μεταγραφής των πηγών ως *εξ-ερευνητής* της ιστορικής υπόθεσης που προτίθετο να διατυπώσει.

Το κεντρικό ερώτημα της μελέτης, γύρω από το οποίο εν τέλει οργανώθηκε συνολικά η ερευνητική προσπάθεια αυτά τα τρία χρόνια, αφορά αφενός την ύπαρξη ή μη αιρετικών εκκλησιολογικών αντιλήψεων με ανατρεπτικές συνεπαγωγές για την παπική ηγεμονία και εξουσία κατά τον 13^ο και 14^ο αι. στα λαϊκά αιρετικά ευαγγελικά κινήματα του γαλλικού νότου και αφετέρου τη δυνατότητα αξιοποίησής τους ως εργαλείων αναστοχασμού και πληρέστερης επεξεργασίας της κοινωνιολογικής προσέγγισης του αιρετικού φαινομένου από τον Lester R. Kurtz.

Δεν μας απασχόλησε η Καθαρή εκκλησιολογία της ίδια περιόδου, καθώς το Καθαρό φαινόμενο αποτελεί μια ιδιαίτερη και ξεχωριστή περίπτωση εξαιτίας του δυιστικού-μανιχαϊστικού υποβάθρου του, που το διαφοροποιεί σημαντικά από τα σύγχρονα του ευαγγελικά αιρετικά φαινόμενα, τα οποία και κατακλύζουν τη δυτική θρησκευτικότητα από τον 12^ο αιώνα και σε

ολόκληρο τον ύστερο Μεσαίωνα. Από την άλλη, το ερευνητικό ενδιαφέρον μας στράφηκε στις αιρέσεις των Μπεγκίνων και των Βαλδίων, που προσομοιάζουν σημαντικά μεταξύ τους. Επιλέχθηκαν, δηλαδή, δύο αιρετικά φαινόμενα που αναπαρήγαγαν όλα εκείνα τα τυπικά χαρακτηριστικά της δυτικής αιρετικής λαϊκής θρησκευτικότητας του ύστερου Μεσαίωνα.

Για τις εκκλησιολογικές αντιλήψεις του Πνευματικού Φραγκισκανισμού και των λαϊκών Μπεγκίνων αιρετικών ο ερευνητής διέθετε ήδη στην αρχή της μεταδιδακτορικής του προσπάθειας μια συγκροτημένη επιστημονική άποψη, χάρη στην πρότερη διδακτορική του έρευνα. Στόχος του υπήρξε να επεκτείνει παρόμοια ιστορικά ερωτήματα και στο φαινόμενο των Βαλδίων, προκειμένου να επιχειρήσει μια συγκριτική μελέτη των δύο αυτών ιδιαίτερων ιστορικών περιπτώσεων σύνθεσης του θρησκευτικού με το κοσμικό, που μας επιτρέπουν να θίξουμε ζητήματα που άπτονται της χαρακτηριστικότερης ίσως ιδιαιτερότητας του μεσαιωνικού πολιτισμού, δηλαδή της πανταχού παρουσίας του θρησκευτικού μέσα στη δυτική κοινωνία και της μόνιμης και διαρκούς επίδρασης του σε κάθε πεδίο της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η σύνθεση λαϊκού και θρησκευτικού με αντικείμενο εργασίας τις εκκλησιολογικές θεωρίες των αιρέσεων δύναται να προσφέρει μια νέα ιστοριογραφική προσέγγιση τόσο στην ίδια τη φύση της αιρετικής απόκλισης όσο και στη συνολική πνευματική-θρησκευτική συγκρότηση των υπάλληλων λαϊκών στρωμάτων της περιόδου και στις κοσμικές προεκτάσεις τους, δεδομένου ότι η εκκλησιολογία επηρέασε σημαντικά στη συνέχεια την πολιτική θεωρία στη Δύση, ιδίως την περίοδο του Μεγάλου Σχίσματος και έπειτα. Ας αναφέρουμε σε αυτό το σημείο ότι οι βασικές ιστοριογραφικές επιδράσεις του ερευνητή πάνω στην ερμηνεία του αιρετικού φαινομένου αποτελούν οι Giovanni Merlo, Raoul Manselli, Bob Moore, Peter Biller, Barbara Rosenwein, Lester Little, Sylvain Piron, Caterina Bruschi, Louisa Burnham, John Arnold κ.α..

Η τριετής μελέτη δεν επιδίωξε ούτε φιλοδόξησε να σκιαγραφήσει αναλυτικά την εκκλησιολογία των δύο όμορων -χωρικά, χρονικά και δογματικά- αιρετικών ομάδων μέσα στο σύνολο της ιστορικής τους διαδρομής. Φιλοδοξία που εξ ορισμού θα υπερέβαινε τις δυνατότητες μιας μεταδιδακτορικής μελέτης, ειδικά για τη Βάλδια περίπτωση. Αντίθετα, στα δύο τελικά παραδοτέα άρθρα της μελέτης επιχειρείται η συγκριτική παρουσίαση επιλεγμένων εκκλησιολογικών αντιλήψεων -είτε αφορούν θεωρητικά εκκλησιολογικά σχήματα είτε πρακτικές εφαρμογές μοντέλων διακυβέρνησης της εκκλησιαστικής κοινότητας- που ομολόγησαν τα μέλη των δύο αιρετικών ομάδων ενώπιον της Ιεράς Εξέτασης στον γαλλικό νότο. Στην ίδια λογική, η μελέτη δεν επιχειρεί να εισαγάγει ολιστικά συμπεράσματα για την εκκλησιολογία των δύο αιρετικών σεκτών συνολικά, αλλά αναλύει και συγκρίνει την εκκλησιολογία δύο σύγχρονων μικρών αιρετικών κύκλων-πυρήνων, Βάλδιας και Μπεγκίνας προέλευσης. Τέλος, η ιστορική μελέτη αξιοποίησε και εν τέλει δομήθηκε γύρω από τις κοινωνιολογικές προσεγγίσεις και τα

αναλυτικά εργαλεία του Lester R. Kurtz, έτσι όπως θα αναλυθεί και στη συνέχεια, προκειμένου να αναδείξει από τη μία την μεταρρυθμιστική αφετηρία των αιρετικών εκκλησιολογικών αντιλήψεων και από την άλλη την αναπόφευκτη αιρετική απομάκρυνσή τους από την ορθόδοξη μητρική Καθολική Εκκλησία κάτω από τον καταλυτικό παράγοντα της θρησκευτικής δίωξης.

Συνεπώς, κεντρικός στόχος της έρευνας υπήρξε να θέσει ευρύτερα ερωτήματα σχετικά με την αιρετική εκκλησιολογία της περιόδου και στη συνέχεια να αξιοποιήσει τα ευρήματα για την κοινωνιολογική ερμηνεία της αιρετικότητας. Δηλαδή, να αναζητήσει στοιχεία και ιστορικά ίχνη, που υποδηλώνουν τη διατύπωση εναλλακτικών εκκλησιολογικών θεωριών ενάντια στο καθιερωμένο μοντέλο της παπικής ηγεμονίας και να αναρωτηθεί σχετικά με τις συνυποδηλώσεις τους αναφορικά με την αιρετική φύση. Μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι λαϊκοί αιρετικοί της περιόδου διατύπωσαν ενστάσεις γύρω από τη μορφή της διακυβέρνησης της Καθολικής Εκκλησίας, πέρα από την όποια δογματική τους απόκλιση; Το ερώτημα είναι καίριας σημασίας και διαθέτει πλείστες προεκτάσεις καθώς πιθανή θετική απάντηση θα μπορούσε να αναδείξει τους λαϊκούς αιρετικούς της περιόδου σε δυνάμει μεταρρυθμιστές της Καθολικής Εκκλησίας -κάτι που έχει ήδη υποστηριχθεί για τους Μπεγκίνους αιρετικούς- όχι μόνο σε επίπεδο πνευματικής καθαρότητας και λόγου, αλλά και στο πολύ πιο απτό πεδίο της εκκλησιαστικής οργάνωσης και διακυβέρνησης. Μια τέτοια προσέγγιση θα τροποποιούσε ριζικά την ιστορική ερμηνεία και τις καθιερωμένες ιστορικές προσεγγίσεις των εν λόγω δυτικών αιρέσεων και θα αναδείκνυε τα λαϊκά υποκείμενα και τα υπάλληλα λαϊκά στρώματα σε ενεργά ιστορικά υποκείμενα που με τη δράση τους προετοίμασαν τα κοσμογονικά γεγονότα της Μεταρρύθμισης του 16^{ου} αι.. Στη συνέχεια, μπορούμε να αξιοποιήσουμε τις εκκλησιολογικές αιρετικές αντιλήψεις της περιόδου για μια καλύτερη ή πληρέστερη κατανόηση των επιλογών της αιρετικής ιστορικής διαδρομής; Τι υποδηλώνουν οι εκκλησιολογικές αντιλήψεις την εκάστοτε χρονική στιγμή που αυτές εκφέρονται για τη σχέση αιρετικού και ορθοδοξίας; Μπορούν να συνδράμουν σε μια απόπειρα σκιαγράφησης μια τυπικής αιρετικής διαδρομής μέσα στον χρόνο από ένα αφετηριακό σημείο μεταρρυθμιστικών προσδοκιών σε ένα καταληκτικό σημείο απόρριψης της μητρικής Εκκλησίας και αντικατάστασης της από μία νέα εκκλησιαστική κοινότητα; Και τέλος, ποιος είναι ο καταλυτικός εκείνος παράγοντας που επαναλαμβάνεται σε αυτές τις τυπικές ιστορικές μετακινήσεις της υστερομεσαιωνικής αίρεσης από τη μεταρρύθμιση προς την απόρριψη;

Αφόρμηση αλλά και βάση για την ιστορική συγκριτική μελέτη των δύο αιρετικών σεκτών και για τα παραπάνω ερωτήματα εκκλησιολογικού προσανατολισμού αποτέλεσαν όσα έχουν υποστηριχθεί κατά το πρόσφατο παρελθόν στη διδακτορική διατριβή, *Αιρετικός Λόγος και Ριζοσπαστικός Φραγκισκανισμός: χιλιαστικές και συνοδικές μορφές αντίστασης στην παπική εξουσία*, καθώς και στο επιστημονικό άρθρο «Ιχνηλατώντας τον πρώιμο συνοδισμό των

Πνευματικών Φραγκισκανών και των Μπεγκίνων του Λανγκντόκ»¹. Εδώ ο ερευνητής έχει παρουσιάσει περιπτώσεις της αιρετικής εκκλησιολογίας των Μπεγκίνων, επιχειρώντας στη συνέχεια να τις συνδέσει με το Φραγκισκανικό υπόβαθρο της μικρής αιρετικής ομάδας. Συνοπτικά, στις πρότερες αυτές ερευνητικές προσπάθειες του ερευνητή έχει υποστηριχθεί ότι μέσα στη μικρή αιρετική ομάδα των Μπεγκίνων του Λανγκντόκ, και κάτω από την επίδραση της ανατρεπτικής θεολογίας των Πνευματικών Φραγκισκανών και ιδίως εκείνων της μονής της Ναρμπόν καθώς επίσης και του θεολόγου Πέτρου Ιωάννη Όλιβι, υπήρξε μια ομάδα-πυρήνας λαϊκών αιρετικών - κυρίως ανδρών- που φαίνεται ότι στην προσπάθεια τους απονομιμοποίησης της εξουσίας του πάπα Ιωάννη ΚΒ΄ ενστερνίστηκαν και διέδωσαν εναλλακτικές εκκλησιολογικές ιδέες και σχήματα αναφορικά με την ορθή διακυβέρνηση της Καθολικής Εκκλησίας. Τα εκκλησιολογικά ενδιαφέροντα τους τους μετατρέπουν έτσι σε μια ομάδα αιρετικών-μεταρρυθμιστών της παπικής Εκκλησίας αναδεικνύοντας μια διαφορετική ιστορική ερμηνεία της συγκεκριμένης χιλιαστικής αιρετικής ομάδας.

Η μεταδιδακτορική έρευνα, συνεπώς, φιλοδοξεί να εμπλουτίσει με τα πορίσματά της τις θέσεις των δύο παραπάνω μελετών, θέτοντας παρόμοια ερωτήματα εκκλησιολογικών απολήξεων στη σαφέστερα πολυπληθέστερη, γνωστότερη και επιδραστικότερη αιρετική ομάδα των Βαλδίων². Φυσικά, θα ήταν ανέφικτο να ερευνηθεί το σύνολο των Βαλδίων περιπτώσεων της δυτικής Ευρώπης καθώς πρόκειται για μια αίρεση με εξαιρετικά μεγάλη διάδοση τόσο στον γεωγραφικό χώρο της ηπείρου όσο και στον χρόνο. Ως πεδίο μελέτης, λοιπόν, επιλέχθηκε το Λανγκντόκ της νότιας Γαλλίας, περιοχή εμφάνισης και δράσης και των Μπεγκίνων αιρετικών, προκειμένου να επιτευχθεί η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ενότητα. Συγκεκριμένα, και μετά το πρώτο εξάμηνο μελέτης και αποθησαυρισμού των κατάλληλων πρωτογενών αποσπασμάτων επιλέχθηκε μια μικρή ομάδα Βαλδίων αιρετικών, που φαίνεται ότι δραστηριοποιήθηκε την ίδια με τους Μπεγκίνους περίοδο, ενώ ακόμα «εξετάστηκε» από κοινούς με τους Μπεγκίνους ιεροεξεταστές στην ίδια ακριβώς γεωγραφική περιοχή, εκείνη του νοητού τριγώνου Μοντομπάν-Περπινιάν-Μοντελιέ.

¹ Ανδρέας Κοφινάκης (2017), *Αιρετικός λόγος και ριζοσπαστικός φραγκισκανισμός: χιλιαστικές και συνοδικές μορφές αντίστασης στην παπική εξουσία*, διδακτορική διατριβή, Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ, Αθήνα; «Ιχνηλατώντας τον πρώιμο συνοδισμό των Πνευματικών Φραγκισκανών και των Μπεγκίνων του Λανγκντόκ», *Μνήμων* (Ε.Μ.Ν.Ε.), τ. 36 (2017-18), σ. 11-32.

² Σε αντίθεση με τη μικρή αιρετική ομάδα των Μπεγκίνων που είναι σχετικά άγνωστη στο ευρύ κοινό, η αίρεση των Βαλδίων έχει μελετηθεί σχολαστικά από εξέχοντες ιστορικούς της μεσαιωνικής Δύσης. Η, δε, δευτερογενής βιβλιογραφία γύρω από τους Βάλδιους είναι αχανής. Μέσα σε αυτήν θεμελιώδη θεωρούνται τα έργα των G. Merlo (*Valdesi e valdismi medievali*) και G. Audisio (*The Waldensian Dissent: Persecution and Survival*). Παρόμοια, θεμελιώδεις είναι οι μελέτες των G. Manselli (*Spirituels et Béguins du Midi*) και L. Burnham (*So Great a Light, So Great a Smoke*) για την περίπτωση των Μπεγκίνων.

Ως εκ τούτου, πρώτο στάδιο της ερευνητικής προσπάθειας υπήρξε η επέκταση της μελέτης του αρχείου της συλλογής *Doat*³, το οποίο είχε αποτελέσει τη βασική πηγή της διδακτορικής μελέτης και το οποίο βρίσκεται στη Bibliothèque Nationale de France στο Παρίσι. Η συλλογή αποτελείται από τόμους που περιέχουν πρωτογενές υλικό σχετικό με τη δράση της μεσαιωνικής Ιεράς Εξέτασης κυρίως σε Καρκασόν και Τουλούζη. Κατά τη διάρκεια της διδακτορικής μελέτης είχαν μελετηθεί οι τόμοι 27 και 28 που περιέχουν κατά κύριο λόγο ανακριτικές διαδικασίες και δικαστικές αποφάσεις σχετικές με την αίρεση των Μπεγκίνων. Εκμεταλλευόμενοι την ύπαρξη ψηφιακού index για το σύνολο των τόμων του αρχείου, επιχειρήθηκε η όσο το δυνατόν πιο στοχευμένη αναζήτηση Βαλδίων και νέων Μπεγκίνων περιπτώσεων εντός των προγενέστερων χρονολογικά τόμων, 21 έως 26. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια του πρώτου αυτού σταδίου της έρευνας της συλλογής *Doat* έγινε αρκετά γρήγορα σαφές ότι οι συγκεκριμένες ιεροεξεταστικές καταγραφές δεν προσέφεραν στοιχεία ή έστω ακόμα και ίχνη, έμμεσες αναφορές ή αποσπασματικές περιγραφές, που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη θεμελίωση των εκκλησιολογικών ερευνητικών ενδιαφερόντων.

Συγκεκριμένα, τόσο ο τόμος *Doat 21*, που αφορά τις έρευνες του ιεροεξεταστή Petrus Cellani στο Quercy κατά τη δεκαετία του 1230, όσο και οι επόμενοι τρεις τόμοι, *Doat 22, 23* και *24*, που περιέχουν καταγραφές από τα μέσα του 13^{ου} αιώνα διαδοχικών ιεροεξεταστών, όπως ο Bernard of Caux και ο αδελφός Ferrier, και μάλιστα περιέχουν ποικίλες περιπτώσεις μεμονωμένων Βαλδίων αιρετικών καθώς και Βαλδίων κοινοτήτων, ωστόσο, οι καταγραφές είναι επιγραμματικές, στοχεύοντας πρωτίστως στην κατηγοριοποίηση της αιρετικής απόκλισης του ανακρινόμενου χωρίς ποτέ να προχωρούν σε λεπτομέρειες αναφορικά με το περιεχόμενο των ίδιων των καταθέσεων που οδήγησαν στα ιεροεξεταστικά συμπεράσματα. Στις λίγες περιπτώσεις, δε, που ο υπεύθυνος ιεροεξεταστής διασώζει κομμάτια της ίδιας της ανάκρισης, αυτά περιορίζονται σε δογματικά ζητήματα, που επιβεβαιώνουν τη Βάλδια φύση του ανακρινόμενου. Επιπρόσθετα, ο τόμος *25*, αν και περιέχει δύο πολύ ενδιαφέρουσες για την ιστορία των Βαλδίων καταθέσεις, ικανοποιητικού μάλιστα μεγέθους, σε κανένα σημείο το περιεχόμενό τους δεν άπτεται των εκκλησιολογικών ερωτημάτων της έρευνας. Ο, δε, τόμος *26* δεν περιέχει καμία Βάλδια περίπτωση περιέχοντας αποκλειστικά και μόνο περιπτώσεις Καθάρων. Σε κανέναν, μάλιστα, από τους παραπάνω τόμους δεν εντοπίστηκε αιρετική περίπτωση σχετική με τη μικρή ομάδα των Μπεγκίνων· μια εξέλιξη, ωστόσο, που ήταν μάλλον αναμενόμενη.

³ Εξαιτίας της πανδημικής κρίσης και των επακόλουθων απαγορεύσεων στις μετακινήσεις αλλά και στις επισκέψεις στις βιβλιοθήκες, οι επιλεγμένοι τόμοι *Doat* που θα αναφερθούν στη συνέχεια του κειμένου μελετήθηκαν στην ψηφιακή τους μορφή στο *Languedoc Doat 21-28, Sentences, interrogatoires, dépositions, etc.* (1165-1326) [στο <https://archivesetmanuscrits.bnf.fr/ark:/12148/cc97633d>].

Σε ένα δεύτερο στάδιο, μετά και την άκαρπη μελέτη των τόμων *Doat*, αναζητήθηκαν στοιχεία και αιρετικά ίχνη εκκλησιολογικών συνεπαγωγών σε τρεις έτερες γνωστές πηγές της περιόδου. Συγκεκριμένα, στα χειρόγραφα *Toulouse ms 609*, *BnF ms 4269* και *BnF ms 12856*. Πρόκειται για αρχεία που καλύπτουν την ιεροεξεταστική δράση των Bernard of Caux, Geoffrey d' Ablis, Jean Galand και Bernard de Castanet στο Lauragais του Λανγκντόκ σε ολόκληρο το δεύτερο μισό του 13^{ου} αιώνα με σημεία αναφοράς κυρίως τις πόλεις της Τουλούζης, της Καρκασόν και του Αλμπί. Και εδώ, όμως, η ερευνητική μας απόπειρα υπήρξε άκαρπη, καθώς οι λίγες Βάλδιες περιπτώσεις που καταγράφονται εντός των τριών χειρόγραφων περιορίζονται και πάλι σε θέματα δογματικής απόκλισης μέσα από την καταγραφή τυποποιημένων προσχεδιασμένων θεμάτων.

Οι παραπάνω «αποτυχημένες» απόπειρες οδήγησαν στην εκ νέου μελέτη της *Practica Inquisitionis Heretice Pravitatis*⁴ του Βερνάρδου Γκυ· έργο στο οποίο ο διάσημος Δομινικανός ιεροεξεταστής προσφέρει σημαντικά στοιχεία εν είδει συμπεράσματος για τη σύγχρονή του Βάλδια εκκλησιολογία, αξιοποιώντας μάλιστα το έργο προηγούμενων αλλά και συγχρόνων του ιεροεξεταστών. Επιπλέον, η *Practica* «επικοινωνεί» με το έτερο έργο του Γκυ από την περίοδο της δικαστικής του δράσης, το περίφημο *Liber Sententiarum Inquisitionis Tholosanae*⁵. Και τα δύο έργα είχαν μελετηθεί κατά την προαναφερθείσα διδακτορική έρευνα για τους Μπεγκίνους αιρετικούς των αρχών του 14^{ου} αιώνα. Στη νέα μελέτη τους, όμως, στρέψαμε την προσοχή μας στις Βάλδιες καταγραφές του Γκυ και εντοπίσαμε ρητές αναφορές του ιεροεξεταστή σε μια μικρή Βάλδια κοινότητα των αρχών του 14^{ου} αιώνα, σύγχρονης με τις κοινότητες των Μπεγκίνων του Λανγκντόκ. Η συγκεκριμένη Βάλδια κοινότητα είχε πρωτύτερα ανακαλυφθεί από τον εξίσου διάσημο -αν όχι διασημότερο- επίσκοπο της πόλης του Παμιέ, Ζακ Φουρνιέ με τον οποίο ο Γκυ είχε συνεργαστεί σε αρκετές περιπτώσεις. Στο *Liber* περιλαμβάνονται οι καταδικαστικές αποφάσεις δύο μελών της ανακαλυφθείσας ομάδας. Στην *Practica*, από την άλλη, ο Γκυ συμπεριέλαβε τα συνολικά συμπεράσματά του αναφορικά με την εσωτερική οργάνωση της μικρής σέκτας καθώς και με τη στάση τους απέναντι στην παπική εξουσία και εν γένει την Καθολική Εκκλησία. Τα συμπεράσματα αυτά προέρχονταν σε μεγάλο βαθμό από τη συμμετοχή του ιδίου στις ανακριτικές διαδικασίες δίπλα στον Ζακ Φουρνιέ, καθώς και στον έτερο Δομινικανό

⁴ Πρόκειται για μία από τις σημαντικότερες ιστορικές πηγές για τη δράση της μεσαιωνικής Ιεράς Εξέτασης. Η συγγραφή της ολοκληρώθηκε τα χρόνια 1323 με 1324, δηλαδή προς το τέλος της ιεροεξεταστικής καριέρας του Γκυ. Χωρίζεται σε πέντε μέρη, όπου περιγράφονται τα προσωπικά συμπεράσματα του Γκυ για τις αιρέσεις που συνάντησε στη θητεία του ως ιεροεξεταστής. Πρώτη σύγχρονη έκδοση ως Douais, C. (1886). *Practica inquisitionis heretice pravitatis (auctore Bernardo Guidonis)*. Paris: A. Picard.

⁵ Το περιεχόμενο του *Liber Sententiarum* το καθιστά ένα σημαντικό προ-γραφειοκρατικό ντοκουμέντο της εξεταζόμενης περιόδου που συνδέεται θεματικά με το μητρώο του Ζακ Φουρνιέ στο Παμιέ το 1318-1325, αλλά και με άλλα λιγότερο γνωστά αρχεία της περιόδου. Διασώθηκε σε χειρόγραφο του 17^{ου} αι. ως Limborch, van P. (1692). *Historia Inquisitionis cui subjungitur Liber Sententiarum Inquisitionis Tholosanae ab anno Christi MCCCVI ad annum MCCCXXIII*. Amsterdam: H. Wetstenium.

ιεροεξεταστή της περιοχής, εκείνον της Καρκασόν, δηλαδή τον Ζαν ντε Μπον. Για την ακρίβεια, Μπεγκίνιοι και Βάλδιοι φαίνεται ότι συνυπήρξαν σε κοινή δίκη ενώπιον της συγκεκριμένης τριανδρίας στο Παμιέ τον Ιούλιο του 1322.

Χάρη στον Γκυ και τις περιγραφές του, λοιπόν, στρέψαμε την έρευνα μας σε ένα ευρέως γνωστό χειρόγραφο για την ιστορία της μεσαιωνικής Ιεράς Εξέτασης του Λανγκντόκ, στο *Vat. Lat. 4030*⁶, εντός του οποίου περιέχεται το μητρώο των ανακριτικών διαδικασιών του επισκόπου Ζακ Φουρνιέ. Το μητρώο του επισκόπου είναι διάσημο για τις περιπτώσεις των Καθάρων αιρετικών πάνω στις οποίες έχουν βασιστεί σημαντικά έργα της σύγχρονης μεσαιωνικής ιστοριογραφίας με διασημότερο όλων, φυσικά, το *Montaillou* του Emmanuelle Le Roy Ladurie. Την ίδια στιγμή, ωστόσο, περιέχει τέσσερις Βάλδιες καταθέσεις εξαιρετικής σημασίας για την ερευνητική μας στόχευση.

Πρόκειται για τις καταθέσεις των Johannes de Vienna και της συζύγου του Huguette, που μαζί με την Agnes Francou, συνόδευαν τον Βάλδιο διάκονο Raymundus de Sancta Fide ή de la Costa σε ταξίδι του από τη Βιεν προς το Παμιέ. Οι τέσσερις τους αποτελούσαν κομμάτι μιας μεγαλύτερης Βάλδιας κοινότητας, που όπως ήδη φανερώνει και ο τίτλος του Raymundus διέθετε εσωτερική ιεραρχία. Μέσα από τις καταθέσεις τους, με δεσπόζουσα αυτήν του Raymundus, αποκαλύπτεται αναλυτικά η τριμερής διαίρεση των Βάλδιων *perfecti* κατά μίμηση της Καθολικής ανώτερης εκκλησιαστικής ιεραρχίας σε επισκόπους, ιερείς και διακόνους. Ακόμα, παρουσιάζονται αναλυτικά οι διαδικασίες ανάδειξης και χειροτονίας τους. Αινιγματικά είναι τα σημεία εκείνα των ομολογιών που φανερώνουν την ύπαρξη ενός επικεφαλής επισκόπου, ενός *majoral*, που φαίνεται να διαθέτει διακριτό κύρος μέσα στη Βάλδια ιεραρχία και ο οποίος σε κάποια σημεία συγκρίνεται με τον πάπα. Το τελευταίο μας οδηγεί στη διατύπωση ερωτημάτων σχετικά με την αναγνώριση ή μη και μιας διακριτής κεφαλής της Βάλδιας ιεραρχίας. Σε κάθε περίπτωση, γίνεται σαφές ότι η μικρή Βάλδια κοινότητας είχε δικιά της εκκλησιαστική ιεραρχία, έξω από εκείνη της Καθολικής Εκκλησίας, ένα σημείο που τους διαφοροποιεί σημαντικά από τους σύγχρονους τους Μπεγκίνους. Οι τελευταίοι, διατύπωσαν ανατρεπτικές για την παπική πρωτοκαθεδρία εκκλησιολογικές αντιλήψεις, εμπνευσμένοι από την Καθολική εκκλησιολογική παράδοση, ωστόσο, ουδέποτε συγκρότησαν διακριτή εσωτερική ιεραρχία της κοινότητάς τους. Παρουσιάζονται έτσι περισσότερο ως μεταρρυθμιστές της Καθολικής Εκκλησίας και λιγότερο ως ανατροπείς της. Η απομάκρυνσή τους από τις μεταρρυθμιστικές τους ρίζες έρχεται μέσα από τη διαδικασία διώξεων που εξαπολύει η παπική εκκλησία εναντίον τους και πολύ σύντομα παίρνει εσχατολογικά

⁶ Για τους λόγους που αναφέρονται και παραπάνω το χειρόγραφο *Vat. Lat. 4030* μελετήθηκε στην ψηφιακή του μορφή στο https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.4030. Σημαντική βοήθεια προσέφερε και η μεταγραφή του J. Duvernoy (*Le Registre d'inquisition de Jacques Fournier, évêque de Pamiers*).

χαρακτηριστικά. Αντίθετα, η μικρή Βάλδια κοινότητα, κομμάτι μιας αίρεσης που είχε βιώσει ήδη έναν αιώνα διώξεων, φαίνεται να έχει εγκαταλείψει προ πολλού τις όποιες μεταρρυθμιστικές «ψευδαισθήσεις» του παρελθόντος και είχε οδηγηθεί στη διαμόρφωση μιας νέας Εκκλησίας, που συγκροτούνταν από Βάλδιους ιερωμένους. Έχει αφήσει πίσω της το εξισωτικό παρελθόν του ίδιου του Βάλδου και κάτω από την απειλή της εξαφάνισης έχει δημιουργήσει έναν ιεραρχημένο πυρήνα μελών. Τόσο η μεταρρυθμιστική εκκλησιολογία των Μπεγκίνων όσο και η πρακτική εκκλησιολογία των Βαλδίων εμπνέονται από τις Καθολικές τους ρίζες και παράλληλα απομακρύνονται εμφανώς από αυτές χωρίς, ωστόσο, ποτέ να τις εγκαταλείπουν ολοκληρωτικά. Αυτή η σύνθεση αναδεικνύεται με την αξιοποίηση των αναλυτικών εργαλείων της κοινωνιολογικής προσέγγισης της αίρεσης από τον Lester R. Kurtz, όπως θα αναλυθεί εν συντομία παρακάτω.

Συγκεφαλαιωτικά, οι πηγές που, εν τέλει, αξιοποιήθηκαν για τη συγκριτική προσέγγιση της αιρετικής εκκλησιολογίας των δύο σεκτών υπήρξαν τα *Vat. Lat. 4030, Liber Sententiarum* και συμπληρωματικά η *Practica Inquisitionis*. Μέσα σε αυτές επιλέχθηκαν κομμάτια των αιρετικών καταθέσεων που αποκαλύπτουν τις εκκλησιολογικές αντιλήψεις των μελών των δύο μικρών αιρετικών ομάδων και στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν σε μια ιστορική ερμηνευτική προσέγγιση διεπιστημονικών φιλοδοξιών, της οποίας η μεθοδολογία αναλύεται στη συνέχεια.

Μεθοδολογία και Πορίσματα της έρευνας

Τα συμπεράσματα της μεταδιδακτορικής έρευνας περιέχονται στα δύο παραδοτέα της μελέτης, ήτοι στο άρθρο «Dissident Ecclesiologies in Early Fourteenth Century Languedoc» του συλλογικού τόμου των πρακτικών του διεθνούς συνεδρίου VII Ciclo di Studi Medievali και στο επιστημονικό άρθρο «Popular Heresy and radical Ecclesiology in the High Middle Ages» του διεθνούς περιοδικού *Sacra Journal* του Masaryk University⁷. Και τα δύο υπήρξαν αποτέλεσμα διαδικασίας ομότιμης αξιολόγησης, ενώ συνδέονται οργανικά μεταξύ τους καθώς το πρώτο αποτελεί σχηματική πρόληψη του δεύτερου, που περιγράφει αναλυτικά τα τελικά πορίσματα της έρευνας.

Το κεντρικό ζητούμενο της ερευνητικής μας απόπειρας, όπως ήδη έχει αναφερθεί, υπήρξε η αναζήτηση εκκλησιολογικών αντιλήψεων και θέσεων στις καταθέσεις των αιρετικών δύο αιρετικών ομάδων του Λανγκντόκ των αρχών του 14^{ου} αιώνα, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν στη συνέχεια ως εργαλεία ιστορικής ερμηνείας της αιρετικής συμπεριφοράς της περιόδου μέσα

⁷ Andreas Kofinakis, «Dissident Ecclesiologies in Early Fourteenth Century Languedoc», *Sacra*, 19(2), 7–24; *Popular Heresy and radical Ecclesiology in the High Middle Ages*, in VII Ciclo di Studi Medievali [Atti del Convegno, 7-10 Giugno 2021, Firenze], 179-183.

από την κοινωνιολογική προσέγγιση της αιρετικής φύσης. Όπως υποστηρίζεται στα δύο άρθρα, οι δύο ολιγάριθμες αιρετικές ομάδες απέκλιναν πέραν του πεδίου της ερμηνείας του Ευαγγελίου και της εσχατολογίας και σε εκείνο της εκκλησιολογίας. Εν ολίγοις, δηλαδή, υποστηρίζεται ότι η αιρετική ανυπακοή των λαϊκών αιρετικών εκφράστηκε και με εκκλησιολογικούς πέρα από ευαγγελικούς και εσχατολογικούς όρους, στοιχείο που καταδεικνύει την επίδραση της Καθολικής παράδοσης στην αιρετική θρησκευτικότητα⁸.

Κατά τη διάρκεια της αρχαιακής μελέτης και έρευνας εντοπίστηκαν και καταγράφηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των αιρετικών των δύο ομάδων που, εν τέλει, επηρεάζουν την ίδια την ιστορική κατανόηση και ερμηνεία των δύο ομάδων. Οι Μπεγκίνιοι αιρετικοί της μελέτης ομολόγησαν συγκεκριμένες θεωρητικές εκκλησιολογικές θέσεις που πήγαιναν από την Καθολική εκκλησιολογική παράδοση και στόχευαν στη μεταρρύθμιση της Εκκλησίας. Αντίθετα, στην περίπτωση των Βαλδίων δεν καταγράφονται θεωρητικά εκκλησιολογικά σχήματα αναφορικά με τη διακυβέρνηση της εκκλησιαστικής κοινότητας ή τον ρόλο του πάπα και των καρδινάλιων. Απόδειξη ότι η συγκεκριμένη Βάλδια κοινότητα δεν διέθετε το θεολογικό υπόβαθρο της μικρής ομάδας των Μπεγκίνιων, αποτέλεσμα των στενών επαφών τους με το Πνευματικό Φραγκισκανικό κίνημα της περιόδου σε πόλεις όπως η Ναρμπόν και η Μπεζιέ. Την ίδια στιγμή, όμως, και παρά την παραπάνω απουσία, οι ομολογίες των τεσσάρων Βαλδίων επιβεβαίωσαν τη συγκρότηση μιας ξεχωριστής εκκλησιαστικής ιεραρχίας, δηλαδή μιας Βάλδιας Εκκλησίας αντιπαραθετικά με την Καθολική Εκκλησία της εποχής. Η δημιουργία μιας αυτοτελούς Βάλδιας εκκλησιαστικής ιεραρχίας προσεγγίζεται στα δύο άρθρα σαν μια «εκκλησιολογία στην πράξη», που ακριβώς όπως και τα θεωρητικά σχήματα της μεταρρυθμιστικής εκκλησιολογίας των Μπεγκίνιων, καταδεικνύει τη διασύνδεση αιρετικής απόκλισης και εκκλησιολογίας την ίδια περίοδο.

Στη συνέχεια, τα δύο αιρετικά εκκλησιολογικά παραδείγματα χρησιμοποιούνται ως αφορμή αναστοχασμού πάνω στην κοινωνιολογική προσέγγιση της φύσης της αίρεσης και του ίδιου του αιρετικού από τον Lester R. Kurtz, με τη φιλοδοξία να χρησιμοποιηθούν για την ερμηνεία της τυπικής διαδρομής της μεσαιωνικής αίρεσης από τη μεταρρυθμιστική επιθυμία προς την πλήρη απόρριψη της μητρικής Εκκλησίας με καταλύτη της τη θρησκευτική δίωξη. Το εννοιολογικό πλαίσιο της έρευνας αναγκαστικά όφειλε να κινηθεί ανάμεσα σε αμιγώς εκκλησιολογικά -ή ακόμα και θεολογικά- ερωτήματα και σε κοινωνιολογικά για τη φύση της λαϊκής θρησκευτικότητας κατά την εν λόγω περίοδο σε μια απόπειρα σύνθετης ιστορικής ερμηνείας κοινωνικής κατεύθυνσης με τη διατύπωση ερωτημάτων για τον εμπλουτισμό εννοιών, όπως *απόκλιση, ορθοδοξία, αιρετικός*

⁸ Ο βαθμός επίδρασης του Καθολικού υπόβαθρου στις αποκλίνουσες αιρετικές ομάδες της περιόδου αποτελεί το νέο αντικείμενο έρευνας του μελετητή και κατά μία έννοια τη λογική συνέπεια ενός μεγάλου μέρους των προηγούμενων επιστημονικών μελετών του.

κ.α.. Έννοιες που επικοινωνούν μεταξύ τους χαρακτηρίζοντας σε μεγάλο βαθμό το ιστορικό πλαίσιο της περιόδου μελέτης της μεταδιδασκατορικής έρευνας. Αντικείμενο ενδιαφέροντος του ερευνητή δεν υπήρξε η εκκλησιαστική ιστορία ή η θεολογία, αλλά το ευρύτερο πεδίο της κοινωνικής πολιτισμικής ιστορίας με την παράλληλη εργαλειοποίηση της θρησκείας και της αίρεσης για τη μελέτη τόσο της λαϊκής κουλτούρας όσο και της μεσαιωνικής Καθολικής εκκλησιολογίας που επηρέασε σημαντικά τη μεταγενέστερη πολιτική θεωρία στη Δύση.

Στην παραπάνω κατεύθυνση, η ιστορική ερμηνευτική απόπειρα του ερευνητή επιχειρεί να αξιοποιήσει την κοινωνιολογική ανάλυση του Lester R. Kurtz που προσεγγίζει και ερμηνεύει τον αιρετικό ως έναν *εσωτερικό αποκλίνοντα εχθρό*, ο οποίος συνδυάζει μόνιμα στοιχεία *εγγύτητας* και *απομάκρυνσης* από την καταγόμενη ορθοδοξία του. Επιχειρήσαμε, δηλαδή, να χρησιμοποιήσουμε τις δύο αιρετικές εκκλησιολογίες σαν κριτήρια για τον σαφέστερο εντοπισμό της «απόστασης» του αιρετικού από την ορθοδοξία του μέσα στην ιστορική του διαδρομή, προτείνοντας παράλληλα τη θρησκευτική δίωξη ως τον καταλυτικό παράγοντα αυτής.

Πιο συγκεκριμένα, τα δύο άρθρα ισχυρίζονται ότι η μεταρρυθμιστική εκκλησιολογία των Μπεγκίνων φανερώνει μια αρτιγέννητη αιρετική ομάδα, η οποία προσμένει και πιστεύει με ειλικρίνεια ακόμα στην πιθανή μεταρρύθμιση της Καθολικής Εκκλησίας. Γεγονός που επιβεβαιώνει την τυπική ιστοριογραφική θέση περί συγγένειας μεταρρύθμισης και αίρεσης. Αντίθετα, η πρακτική εκκλησιολογία των Βαλδίων, που αποτυπώνεται στη διαμόρφωση της δικής του ξεχωριστής ιεραρχίας αιρετικών ιερωμένων, προδίδει μια αιρετική ομάδα που έχει απομακρυνθεί από τις συνηθισμένες μεταρρυθμιστικές επιθυμίες του νεότευκτου αιρετικού λόγου και έχει καταλήξει στην απόρριψη της μητρικής Εκκλησίας μέσα από μια ιστορική διαδρομή απαγορεύσεων, διώξεων και καταστολής. Συνεπώς, η αιρετική εκκλησιολογία επιχειρείται να αξιοποιηθεί ως αναλυτικό εργαλείο ιστορικής ερμηνείας της αιρετικής διαδρομής από τη μεταρρύθμιση προς την οριστική απομάκρυνση από την Εκκλησία.

Ως βασικός παράγοντας της παραπάνω διαδρομής αναδεικνύεται η καταστολή και η θρησκευτική δίωξη. Αναφορικά με τη διαφοροποίηση μεταξύ θεωρητικών εκκλησιολογικών σχημάτων στην περίπτωση των Μπεγκίνων και πρακτικής εκκλησιολογίας στην περίπτωση των Βαλδίων, ως θεμελιώδης παράγοντας για αυτήν τη διαφορά προτείνεται το θεολογικό υπόβαθρο των πρώτων καθώς και η επαφή τους με θεολόγους στοχαστές του Πνευματικού Φραγκισκανισμού -με εξέχουσα φυσικά φιγούρα ανάμεσά τους εκείνη του Πέτρου Ιωάννη Όλιβι-, πνευματικού «ηγέτη» της σέκτας. Σε αντίθεση, δηλαδή, με τους Μπεγκίνους που είχαν διατηρήσει επαφές με Καθολικούς θεολόγους, έστω διαφωνούντες ή αποκλίνοντες της παπικής εκκλησιολογίας, γεγονός που τους επέτρεψε να γνωρίσουν μέσω κηρυγμάτων και βιβλίων περισσότερο εξεζητημένα εκκλησιολογικά θεωρητικά σχήματα, τα μέλη της μικρής Βάλδιας ομάδας που εξετάστηκε από τον

Ζακ Φουρνιέ δεν είχαν παρόμοιο θεολογικό υπόβαθρο. Περιορίζονται έτσι στις βασικές λαϊκές γνώσεις αναφορικά με την οργάνωση της εκκλησιαστικής κοινότητας. Η εκκλησιολογική «απλότητα» που τους χαρακτηρίζει αποτυπώνεται στη διμερή διαίρεση μεταξύ *perfecti* και *credentes*. Διαίρεση που χαρακτηρίζει συνολικά το Βάλδιο κίνημα, ήδη από τα μέσα του 13^{ου} αιώνα. Η συγκεκριμένη, όμως, ομάδα Βαλδίων, επιβεβαιώνει ιστορικά την ύπαρξη μιας χρονικής περιόδου που Βάλδιες κοινότητες του γαλλικού νότου επέλεξαν να διαμορφώσουν διακριτή ιεραρχία των *perfecti* τους, εγκαταλείποντας με αυτόν τον τρόπο τα εξισωτικά κηρύγματα του ιδρυτή τους. Η τριμερής διαίρεση σε επισκόπους, ιερείς και διακόνους γίνεται φυσικά κατά μίμηση της Καθολικής ιεραρχίας. Στοιχείο που επιβεβαιώνει τη συνθετότητα της αιρετικής φύσης του Kurtz, όπου στοιχεία *εγγύτητας* και *απομάκρυνσης* επιβιώνουν διαρκώς στον αιρετικό είτε βρίσκεται στο αφετηριακό μεταρρυθμιστικό σημείο είτε στο σημείο τερματισμού που διακρίνει την αιρετική διαδρομή. Παρόμοια, και στην περίπτωση των Μπεγκίνων επιβεβαιώνεται το παραπάνω μοντέλο καθώς οι λαϊκοί αιρετικοί συνδυάζουν στοιχεία *εγγύτητας*, όπως η Καθολική εκκλησιολογία του παρελθόντος των νομομαθών του κανονικού δικαίου και στοιχεία *απομάκρυνσης* όπως η ανατρεπτική εσχατολογία ολιβιανής έμπνευσης. Τα δεύτερα γίνονται εντονότερα όσο αυξάνεται η δίωξη τους από την Καθολική εξουσία, που τους οδηγεί στην τυπική διαδρομή αιρετικής απομάκρυνσης από το μεταρρυθμιστικό πόθο στην απόρριψη μέσω της συγκρότησης μιας νέας, εσχατολογικής εδώ, Εκκλησίας των Εκλεκτών που προορίζεται να αντικαταστήσει την παρηκμασμένη και διεφθαρμένη Καθολική Εκκλησία. Και πάλι, όμως, στοιχεία *εγγύτητας*, που προδίδουν την Καθολική προέλευση της αίρεσης, διατηρούνται. Είναι τα Καθολικά εσχατολογικά θέματα εκείνα που συγκροτούν τον αιρετικό νου.

Συμπερασματικά, η μεταδιδακτορική έρευνα επιχείρησε μέσα από τη συγκριτική μελέτη δύο αιρετικών εκκλησιολογιών, όπως αυτές αποτυπώνονται στις σχετικές πρωτογενείς πηγές, αφενός να εστιάσει στις εκκλησιολογικές προεκτάσεις και συνεπαγωγές της αιρετικής απόκλισης και αφετέρου να χρησιμοποιήσει την εκκλησιολογία σαν κριτήριο επιβεβαίωσης ή απόρριψης της κοινωνιολογικής προσέγγισης της αιρετικής φύσης σύμφωνα με τα αναλυτικά εργαλεία και τη μεθοδολογία του Lester R. Kurtz.

Εν ολίγοις, οι εκκλησιολογικές θέσεις των δύο αιρετικών ομάδων αξιοποιούνται στη μελέτη ως σημεία εντοπισμού της συνθετότητας του αιρετικού μεταξύ στοιχείων *εγγύτητας* και *απομάκρυνσης* από την ορθοδοξία του. Στην περίπτωση των Μπεγκίνων, το στοιχείο *εγγύτητας* αφορά τη γνώση Καθολικής προέλευσης εκκλησιολογικών θεωρητικών σχημάτων. Το στοιχείο *απομάκρυνσης* αφορά την ανατρεπτικότητα αναφορικά με τον ρόλο του πάπα μέσα σε αυτά τα εκκλησιολογικά σχήματα και ιδίως στις εσχατολογικές τους διαστάσεις. Στους Βάλδιους, το στοιχείο *απομάκρυνσης*, εκκλησιολογικά, συνίσταται στη συγκρότηση μιας ξεχωριστής

διαβαθμισμένης ιεραρχίας των *perfecti*. Δηλαδή, στην ύπαρξη μιας νέας Εκκλησίας, αντιπαραθετικά με την Καθολική. Το στοιχείο *εγγύτητας*, που επιβεβαιώνει την προσέγγιση του Kurtz, είναι η υιοθέτηση της Καθολικής τριμερούς διαίρεσης της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. Δανείζονται, δηλαδή, τα γνωστά σε αυτούς Καθολικά σχήματα οργάνωσης. Συνεπώς, και στις δύο περιπτώσεις ο αιρετικός βρίσκεται ταυτόχρονα *κοντά* και *μακριά* από την ορθόδοξη πίστη από την οποία προέρχεται. Είναι συγχρόνως *ξένος* και *γνωστός* σε αυτήν.

Όμως, κατά πόσο τα στοιχεία *εγγύτητας* και *απομάκρυνσης* που συνυπάρχουν στην αιρετική φύση διατηρούνται ισόποσα στην ιστορική διαδρομή της αίρεσης; Σε αυτό το ερώτημα επιχειρούν δευτερευόντως να απαντήσουν τα δύο άρθρα που παρήχθησαν κατά τη διάρκεια της μελέτης.

Εν τάχει, δημιουργήσαμε ένα νοητό φάσμα αιρετικότητας με δύο ακραία σημεία: ένα αφετηριακό που συνδέεται με τις πρώτες μεταρρυθμιστικές απόπειρες και φιλοδοξίες κάθε αιρετικού και ένα καταληκτικό που συνδέεται με τη συνειδητή απόφαση του αιρετικού πλήρους απόρριψης της μητρικής Εκκλησίας και αντικατάστασής της με μια νέα. Υποστηρίξαμε ότι αυτή η πορεία από τη μεταρρύθμιση προς τη συγκρότηση μιας νέας Εκκλησίας είναι μια τυπική διαδρομή της υστερομεσαιωνικής αίρεσης και χρησιμοποιήσαμε σαν παραδείγματα την εκκλησιολογία των δύο αιρετικών ομάδων που μελετήθηκαν. Ως καταλυτικό παράγοντα της διαδρομής αυτής διακρίναμε τη θρησκευτική δίωξη. Με άλλα λόγια, υποστηρίξαμε ότι η αίρεση μετακινείται από τη μεταρρύθμιση στην αντικατάσταση της μητρικής της Εκκλησίας κάτω από τις απαγορεύσεις και τη δίωξη της ορθόδοξης εκκλησιαστικής εξουσίας. Οι Μπεγκίνοι αιρετικοί, μια αιρετική ομάδα που δεν έχει προλάβει να βιώσει τις εκκλησιαστικές απαγορεύσεις όταν ανακρίνεται από τον Βερνάρδο Γκυ στα μέσα της δεκαετίας του 1320, φαίνεται ότι βρίσκεται στο αφετηριακό σημείο και γι' αυτό στην εκκλησιολογία της συναντάμε περισσότερα στοιχεία *εγγύτητας* παρά *απομάκρυνσης*. Στοιχεία που τους κάνουν να μοιάζουν περισσότερο με μεταρρυθμιστές της Καθολικής Εκκλησίας παρά με εξωγενείς αντιπάλους της. Αντίθετα, η Βάλδια ομάδα αιρετικών που ανακρίνεται από τον Ζακ Φουρνιέ, λίγα χρόνια νωρίτερα στα τέλη της δεκαετίας του 1310, έχει πίσω της σχεδόν έναν αιώνα διώξεων και απαγορεύσεων που την έχουν οδηγήσει στο καταληκτικό σημείο του φάσματος αιρετικότητας, εκεί όπου συναντάμε περισσότερα στοιχεία *απομάκρυνσης* παρά *εγγύτητας*. Εν τούτοις, και στα δύο σημεία του φάσματος που βρίσκονται ιστορικά οι δύο αιρετικές ομάδες επιβεβαιώνεται η συνθετότητα του Lester R. Kurtz.

Επιστημονική δραστηριότητα κατά τη διάρκεια της έρευνας

Σε ολόκληρη τη διάρκεια της έρευνας, και ιδιαίτερα κατά τον δεύτερο χρόνο της, ο ερευνητής συμμετείχε σε διεθνή συνέδρια με στόχο τη σταδιακή παρουσίαση της υποστηριζόμενης ερευνητικής θέσης καθώς και τον εμπλουτισμό των ιστορικών του μεθοδολογικών εργαλείων.

Τα τελικά συμπεράσματα της έρευνας, τα οποία και περιέχονται στα δύο τελικά παραδοτέα της έρευνας, δηλαδή στο επιστημονικό άρθρο και στη δημοσίευση σε συλλογικό τόμο διεθνούς συνεδρίου, αποτελούν σε μεγάλο βαθμό καρπό των γόνιμων συζητήσεων που πραγματοποιήθηκαν στη διάρκεια αλλά και στο περιθώριο αυτών των επιστημονικών συνεδρίων. Δυστυχώς, τα περισσότερα από τα συνέδρια στα οποία συμμετείχε ο ερευνητής πραγματοποιήθηκαν διαδικτυακά εξαιτίας των περιορισμών και των ταξιδιωτικών απαγορεύσεων που είχαν επιβληθεί στις μετακινήσεις τη διετία 2020-2021 λόγω της πανδημίας covid-19.

Πιο συγκεκριμένα, το καλοκαίρι του 2019 ο ερευνητής ενσωμάτωσε στην ανακοίνωσή του *Miles Armatus: a militant imagery of the faithful by Peter John Olivi*⁹, κατά τη δεύτερη μέρα του διεθνούς συνεδρίου Medieval Culture & War Conference που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα από το τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Ε.Κ.Π.Α. κάποια πρώτα στοιχεία αναφορικά με τις πηγές και τη μεθοδολογία της έρευνας. Το φθινόπωρο του 2020, και αφού είχε ολοκληρωθεί ο πρώτος χρόνος αναζήτησης, καταγραφής και αξιολόγησης των πρωτογενών πηγών, ο ερευνητής συμμετείχε διαδικτυακά σε διεθνές συνέδριο που διοργάνωσε το Department for the Study of Religions του πανεπιστημίου Masaryk σε συνεργασία με τα Centres for Religious Studies των πανεπιστημίων Eötvös Loránd Tudományegyetem και Central European University. Η συγκεκριμένη ανακοίνωση υπήρξε ο πυρήνας του μεταγενέστερου άρθρου «Dissident Ecclesiologies in Early Fourteenth Century Languedoc» που επρόκειτο να δημοσιευθεί στο περιοδικό *Sacra Journal* στο δεύτερο εξάμηνο του 2021 και το οποίο εξελέχθηκε σε βασικό παραδοτέο της έρευνας. Παράλληλα, ο ερευνητής είχε διερευνητικές επαφές συνεργασίας -η οποία ωστόσο δεν καρποφόρησε λόγω των εγγενών δυσκολιών στις μετακινήσεις για τους γνωστούς λόγους- με το διεπιστημονικό Dissident Networks Project που μελετά ιεροεξεταστικά αρχεία του Λανγκντόκ και της Λομβαρδίας του 13^{ου} και 14^{ου} αιώνα. Στη συνέχεια, τον Ιανουάριο του 2021 ο ερευνητής συμμετείχε σε διεθνές συνέδριο του πανεπιστημίου Sapienza της Ρώμης¹⁰ και πάλι διαδικτυακά εξαιτίας της συνεχιζόμενης

⁹ *Miles Armatus: a militant imagery of the faithful by Peter John Olivi*. [Transformation, Renovation, Continuity, 2019 ATHENS MEDIEVAL CULTURE & WAR CONFERENCE (27-29 June 2019)]

¹⁰ *Heresy and Ecclesiological Theory: heretical challenges to the papal authority in 13th – 14th c. Languedoc*. [ROAR: Resistance to Order and Authority in Religion, Center for Religious Studies (Central European University) & Centre for the Study of Religion (Eötvös Loránd Tudományegyetem) & Department for the Study of Religions (Masaryk University, Brno) (15-17/10/2020)]; *Heresy and Ecclesiological Theory in the High Middle Ages: Waldensian and Béguin disobedience in 13th – 14th c. Languedoc*. [L'Apprendistato dello Storico: disobbedire nel Medioevo, Dipartimento di Storia, Antropologia, Religioni, Arte e Spettacolo, Sapienza Università di Roma (11-16/01/2021)]

πανδημίας. Στο συγκεκριμένο συνέδριο ο ερευνητής είχε την τύχη να συνομιλήσει εκτεταμένα πάνω στο θέμα της ερευνητικής του προσπάθειας με την καθηγήτρια Marina Benedetti του τμήματος Ιστορικών Σπουδών του Università Degli Studi di Milano, η οποία και εξειδικεύεται στην ιστορία του Βαλδισμού. Οι παρατηρήσεις της ενσωματώθηκαν στα δύο άρθρα της μελέτης, προσφέροντας πολύτιμη βοήθεια στην προσπάθεια καλύτερης κατανόησης του Βάλδιου φαινομένου. Το καλοκαίρι του 2021 παρουσιάστηκε μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση της μελέτης σε διεθνή διαδικτυακό κύκλο σεμιναρίων που διοργανώθηκε από το Gruppo di Ricerca sul Medioevo Latino στη Φλωρεντία. Η συγκεκριμένη ανακοίνωση δημοσιεύθηκε στον τόμο των πρακτικών του συνεδρίου. Οι συμμετοχές του ερευνητή σε διεθνή συνέδρια με στόχο της διάχυση των θέσεων της μεταδιδακτορικής μελέτης στη διεθνή ιστορική κοινότητα θα ολοκληρωθούν το προσεχές καλοκαίρι του 2022 με τη συμμετοχή στο διεθνές συνέδριο Μεσαιωνικής Ιστορίας του Leeds με μια ανακοίνωση που θα συμπυκνώνει την τελική θέση-πόρισμα της τριετούς ερευνητικής προσπάθειας¹¹. Από τα παραπάνω γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι ο ερευνητής κατά τη διάρκεια της μεταδιδακτορικής του έρευνας δραστηριοποιήθηκε κυρίως σε συνέδρια του εξωτερικού, ενώ και τα τελικά παραδοτέα της μελέτης του, δηλαδή τα δύο επιστημονικά άρθρα, δημοσιεύθηκαν στην αγγλική γλώσσα. Αυτές οι επιλογές σε καμία περίπτωση δεν οφείλονται στην περιφρόνηση των εγχώριων επιστημονικών κύκλων δραστηριοτήτων, αλλά υπαγορεύθηκαν από τους όρους της υποτροφίας που ο ερευνητής έλαβε για το διάστημα της έρευνάς του. Επιπλέον, η συγγραφή των παραδοτέων στην αγγλική γλώσσα κρίθηκε προτιμητέα και για λόγους διάχυσης των αποτελεσμάτων της έρευνας στη διεθνή επιστημονική ιστορική κοινότητα. Εξάλλου, είναι σαφής ο «ευρωπαϊκός» προσανατολισμός της μεταδιδακτορικής μελέτης που φιλοδοξεί να αποτελέσει καινοτόμα συνεισφορά της ελληνικής ιστορικής εργογραφίας, ακόμα ιδιαίτερα «φτωχής» σε παρόμοια θέματα, ενώ και σε διεθνές επίπεδο η αναζήτηση αιρετικών εκκλησιολογικών αντιλήψεων στο γαλλικό Μιντί συνιστά μια καινοφανή προσέγγιση της ιστορίας της λαϊκής αιρετικότητας της περιόδου.

Συγκεφαλαιωτικά, η ανάδειξη της δυτικής μεσαιωνικής αίρεσης, με σημείο αναφοράς τη νοτιογαλλική περίπτωση, ως πεδίου διατύπωσης εκκλησιολογικών θεωριών και αιρετικών θέσεων με εκκλησιολογικές συνεπαγωγές και δη οι λαϊκές-κοσμικές προεκτάσεις της αποτελεί από μόνη της μια ιστοριογραφική καινοτομία, την οποία έχει ήδη αποπειραθεί να αναδείξει, εν μέρει, ο ερευνητής στη διδακτορική του διατριβή και στις λοιπές επιστημονικές του δράσεις. Επαναλαμβάνεται ότι εδράζεται στην καινοτόμα ιστοριογραφική θέση περί γνώσης και χρήσης

¹¹ *Popular Heresy and Radical Ecclesiology in the High Middle Ages*. [VII CICLO DI STUDI MEDIEVALI, Atti del Convegno (cartaceo), Firenze, NUME, July 2021]; *Catholic origins of dissident ecclesiologies in early 14th c. Languedoc*. [International Medieval Congress, Leeds, 4-7 July 2022].

εκκλησιολογικών αξιωμάτων από τους Μπεγκίνους αιρετικούς του Λανγκντόκ των αρχών του 14ου αι. εναντίον της παπικής πρωτοκαθεδρίας του πάπα Ιωάννη ΚΒ΄. Θέση που προσφέρει μια νέα, εντελώς ρηξικέλευθη, ερμηνεία της αίρεσης των λαϊκών Μπεγκίνων. Τους αναδεικνύει σε κάτι παραπάνω από απλούς χλιαστές, οι οποίοι πρόσμεναν την Τελική Κρίση και ως εκ τούτου είχαν απονομιμοποιήσει με εσχατολογική αφετηρία κάθε ανθρώπινη εξουσία, όπως εκείνη του πάπα και της Καθολικής Εκκλησίας. Αντίθετα, η χρήση νομικών και θεολογικών επιχειρημάτων, που πρωτοδιατυπώνονται στους ορθόδοξους Καθολικούς κύκλους, ειδικά των νομομαθών του κανονικού δικαίου, ήδη από τα τέλη του 12ου αι., συγκροτεί μια σύνθετη λαϊκή εκκλησιολογία αμφισβήτησης της παπικής ηγεμονίας, παρουσιάζοντας τους ίδιους ως καθόλα έλλογους αμφισβητίες της. Αναφαίνεται, έτσι, ένας διαφορετικός ρόλος των υπάλληλων λαϊκών στρωμάτων που ακολούθησαν τις αιρετικές διδασκαλίες Πνευματικών Φραγκισκανών μοναχών στο γαλλικό Λανγκντόκ.

Στην παρούσα ερευνητική απόπειρα, και εγκαταλείποντας την αποκλειστικότητα του φραγκισκανικού παραδείγματος, επιχειρήθηκε η διεύρυνση της έρευνας του σχετικού πρωτογενούς υλικού, για τη διατύπωση παρόμοιων ερωτημάτων στην περίπτωση των Βαλδίων, μια αίρεσης που είχε κοινές δογματικές αφετηρίες με τη φραγκισκανική ετεροδοξία. Τονίζεται, εκ νέου, ότι η διατύπωση ερωτημάτων εκκλησιολογικών απολήξεων για τα δύο αιρετικά φαινόμενα επιχειρεί να εισάγει με πρωτοτυπία ιστορικά ζητήματα της δυτικής μεσαιωνικής περιόδου στην ελληνική ιστοριογραφία αναφορικά με το αιρετικό φαινόμενο και την ιστορία της Καθολικής Εκκλησίας.

Χρονική Διάρκεια-Υποτροφία ΙΚΥ

Η μεταδιδακτορική έρευνα ολοκληρώθηκε εντός της προβλεπόμενης τριετούς διάρκειας, σύμφωνα με τον σχετικό κανονισμό του οικείου τμήματος και με ακαδημαϊκό σύμβουλο την καθηγήτρια Μεσαιωνικής Ευρωπαϊκής Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Νικολέτα Γιαντσή.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί εκ νέου ότι εξαιτίας των συνθηκών απαγόρευσης των διεθνών μετακινήσεων που επιβλήθηκαν με διαβαθμίσεις από τον χειμώνα του 2020 έως και το καλοκαίρι του 2021, καθώς και εξαιτίας της περιορισμένης δυνατότητας φυσικής παρουσίας σε βιβλιοθήκες λόγω της πανδημίας Covid-19, τα πρωτογενή αρχεία μελετήθηκαν στην ψηφιακή τους μορφή. Αυτό κατέστη εφικτό χάρη στην εκτεταμένη ψηφιοποίηση των συλλογών τόσο της BnF όσο και της Αποστολικής Βιβλιοθήκης του Βατικανού¹².

¹² Οι σχετικοί διαδικτυακοί σύνδεσμοι <https://archivesetmanuscripts.bnf.fr/ark:/12148/cc97633d>; https://digi.vatlib.it/search?k_f=0&k_v=vat+lat+4030.

Επίσης, πρέπει να αναφερθεί ότι η παρούσα μεταδιδακτορική έρευνα έλαβε διετή υποτροφία από το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (Πράξη «Ενίσχυση Μεταδιδακτόρων ερευνητών/ερευνητριών- Β΄ κύκλος», ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο-ΕΚΤ/Ελληνικό Δημόσιο), η οποία, ωστόσο, διακόπηκε τον Αύγουστο του 2021 λόγω του διορισμού του ερευνητή ως εκπαιδευτικού στη δημόσια Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Βιβλιογραφία

Χειρόγραφα (σε ψηφιακή μορφή)

Languedoc Doat 21-28, Sentences, interrogatoires, dépositions, etc. (1165-1326) [στο <https://archivesetmanuscripts.bnf.fr/ark:/12148/cc97633d>]

Vat. Lat. 4030 [στο https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.4030]

Δημοσιευμένες Πηγές

Limborch, van P. (1692). *Historia Inquisitionis cui subjungitur Liber Sententiarum Inquisitionis Tholosanae ab anno Christi MCCCVI ad annum MCCCXXIII*. Amsterdam: H. Wetstenium.

Douais, C. (1886). *Practica inquisitionis heretice pravitatis (auctore Bernardo Guidonis)*. Paris: A. Picard.

Duvernoy, J. (1965). *Le Registre d'inquisition de Jacques Fournier, évêque de Pamiers (1318-1325)*. Toulouse: É. Privat.

Ενδεικτική Δευτερογενής Βιβλιογραφία

Arnold, J. H. (2001). *Inquisition and Power: Catharism and the Confessing Subject in Medieval Languedoc*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Arnold, J. H. (2010). *Belief and Unbelief in Medieval Europe*. London-New York: Bloomsbury Academic.

Audisio, G. (2003). *The Waldensian Dissent: Persecution and Survival, c. 1170-c. 1570*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bartoli, M. (1999). Olivi et le pouvoir du Pape. In Boureau, A., & Piron, S. (Eds.), *Pierre de Jean Olivi (1248-1298), Pensée scolastique, dissidence spirituelle et société* (pp. 173-192). Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.

Berlinerblau, J. (2001). Toward a Sociology of Heresy, Orthodoxy and Doxa. *History of Religions*, 40(4), 327–351.

Biget, J-L. (1999). Culte et rayonnement de Pierre Dejean-Olieu en Languedoc au début du XIVe siècle. In Boureau, A., & Piron, S. (Eds.), *Pierre de Jean Olivi (1248-1298), Pensée scolastique, dissidence spirituelle et société* (pp. 277-308). Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.

Billier, P. (2000). The Waldenses 1300-1500. *Revue de l'histoire des religions*, 217 (1), 75-99.

(2001). *The Waldenses. Between a Religious Order and a Church*. Aldershot: Taylor & Francis Ltd.

(2006). Goodbye to Waldensianism?. *Past & Present*, 192, 3-33.

Black, A. (2005). The Conciliar Movement. In J. H. Burns (Ed.), *The Cambridge History of Medieval Political Thought, c. 350–c. 1450* (pp. 573–587). Cambridge: Cambridge University Press.

Boureau, A., & Piron, S. (Eds.), (1999). *Pierre de Jean Olivi (1248-1298), Pensée scolastique, dissidence spirituelle et société*. Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.

Burnham, L. (2008). *So Great a Light, So Great a Smoke: the Beguin heretics of Languedoc*. Ithaca - London: Cornell University Press.

- Burr, D.** (1976). The Persecution of Peter Olivi. *Transactions of the American Philosophical Society*, 66 (5), 1-98.
- (1989). *Olivi and Franciscan Poverty. The Origins of the Usus Pauper Controversy*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- (2003). *The Spiritual Franciscans (From Protest to Persecution in the Century After Saint Francis)*. Pennsylvania: Penn State University Press.
- Cohn, N.** (2004). *The Pursuit of the Millennium*. London: Pimlico.
- Congar, Y.** (1975). Les positions ecclésiologiques de Pierre Jean-Olivi d'après les publications récentes. *Cahiers de Fanjeaux*, 10, 155-164.
- Dossat, Y.** (1967). Les Vaudois meridionaux d'après les documents de l'Inquisition. *Cahiers de Fanjeaux*, 2, 207-226.
- Duvernoy J.** (1994). *Cathares, vaudois et béguins: Dissidents du pays d'Oc*, Toulouse.
- Ehrle, F.** (1887). *Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters*, vol. III. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Erikson, K.** (1966). *Wayward Puritans: A Study in the Sociology of Deviance*. New York: Wiley.
- Fasolt, C.** (1997). William Durant the Younger and Conciliar Theory. *Journal of the History of Ideas*, 58 (3) 385-402.
- Fasolt, C.** (2002). *Council and Hierarchy. The Political Thought of William Durant the Younger*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Flood, D.** (2000). Recent Study on Peter Olivi. *Franciscan Studies*, 58, 111-119.
- Given, J.** (2001). *Inquisition and Medieval Society*. Ithaca – London: Cornell University Press.
- Given, J.** (2003). The Béguins in Bernard Gui's Liber Sententiarum. In C. Bruschi & P. Biller (Eds.), *Texts and the Repression of Medieval Heresy* (pp. 147-161). York: York Medieval Press.
- Grundmann, H.** (2002). *Religious Movements in the Middle Ages*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- Hendrix, S.** (1976). In Quest of the Vera Ecclesia: The Crises of Late Medieval Ecclesiology. *Viator*, 7, 347-378.
- Hill, D.** (2019). *Inquisition in the Fourteenth Century: The Manuals of Bernard Gui and Nicholas Eymerich*. York: York Medieval Press.
- König-Pralong, C., Ribordy, O., Suarez-Nani, T.** (Eds.), (2010). *Pierre de Jean Olivi – Philosophe et théologien*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Kurtz, L. R.** (1983). The Politics of Heresy. *The American Journal of Sociology*, 88 (6), 1085-1115.
- Lambert, D.M.** (1998). *Franciscan Poverty: the doctrine of the absolute poverty of Christ and the Apostles in the Franciscan Order 1210-1323*. New York: The Franciscan Institute.
- (2002). *Medieval Heresy: Popular Movements from the Gregorian Reform to the Reformation*. Malden-Oxford-Carlton: Blackwell Publishing.
- Leff, G.** (1967). The Apostolic Ideal in Later Medieval Ecclesiology. *The Journal of Theological Studies*, 8 (1), 58–82.
- Leff, G.** (1999). *Heresy in the Later Middle Ages*. Manchester: Manchester University Press.
- Lerner, R. E.** (1996). Writing and Resistance among Beguins of Languedoc and Catalonia. In P. Biller & A. Hudson (Eds.), *Heresy and Literacy, 1100-1350* (pp. 186-192). Cambridge: Cambridge University Press.
- Manselli, R.** (1989). *Spirituels et Béguins du Midi*. Toulouse: É. Privat.
- Mansi, G.** (1761). *Stephani Baluzii Tutelensis Miscellanea*. Vol. II. Paris: J. Riccomini.
- Mansi, G.** (1780). *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collection*. Vol. XXIV. Venice: A. Zatta.
- Merlo, G. G.** (1984). *Valdesi e valdismi medievali: itinerario e proposte di ricerca*. Turin: Claudiana.
- (1991). *Valdesi e valdismi medievali II: identità valdesi nella storia e nella storiografia: studi e discussioni*. Turin: Claudiana.

- (2014). Christian Experiences of Religious Non-Coformism. In Arnold, J. H. (Ed.) (2014). *The Oxford Handbook of Medieval Christianity* (pp. 436-454). Oxford: Oxford University Press.
- Moore, R. I.** (1992). *The Formation of a Persecuting Society*. Oxford UK – Cambridge USAQ: Blackwell Publishing.
- Nold, P.** (2007). *Pope John XXII and his Franciscan Cardinal Bertrand de la Tour and the Apostolic Poverty Controversy*. Oxford: Clarendon Press.
- Pales-Gobilliard, A.** (1981). Bernard Gui inquisiteur et auteur de la Practica. *Cahiers de Fanjeaux*, 16, 253-264.
- Pasnau, R.** (1999). Olivi on Human Freedom In A. Boureau & S. Piron (Eds.), *Pierre de Jean Olivi (1248-1298), Pensée scolastique, dissidence spirituelle et société* (pp. 15-25). Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.
- Patschovsky, A.** (2003). Heresy and Society: On the Political Function of Heresy in the Medieval World. In C. Bruschi & P. Biller (Eds.), *Texts and the Repression of Medieval Heresy* (pp. 23–41). York: York Medieval Press.
- Pennington, K.** (2005). Law, legislative authority, and theories of government, 1150-1330. In J.H. Burns (Ed.), *The Cambridge History of Medieval Political Thought, c. 350-1450* (pp. 424-453). Cambridge: Cambridge University Press.
- Piron, S.** (2020). Chronologie des écrits de Pierre de Jean Olivi. *Oliviana*, 6, Found [25.12.2020] on <http://journals.openedition.org/oliviana/1050>.
- (2003). La critique de l' Eglise chez les Spirituels languedociens. *Cahiers de Fanjeaux*, 38, 77-109.
- Roach, A.** (2005). *The Devil's World: Heresy and Society, 1100-1320*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Sackville L.** (2011). *Heresy and Heretics in the Thirteenth Century. The Textual Representations*, York.
- Shahar, S.** (2001). *Women in a Medieval Heretical Sect*. Woodbridge – Rochester: The Boydell Press.
- Simons, W.** (2001). *Cities of Ladies. Beguine Communities in the Medieval Low Countries, 1200–1565*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Tierney, B.** (1951). A Conciliar Theory of the Thirteenth Century. *The Catholic Historical Review*, 36(4), 415–440.
- (1954). Ockham, the Conciliar Theory and the Canonists. *Journal of the History of Ideas*, 15(1), 40–70.
- (1968). *Foundations of the Conciliar Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1972). *Origins of Papal Infallibility, 1150-1350*. Leiden: E. J. Brill.
- (1985). John Peter Olivi and papal inerrancy: on a recent interpretation of Olivi's ecclesiology. *Theological Studies*, 46, 315-328.
- Toivanen, J.** (2016). Peter Olivi on Political Power, Will, and Human Agency. *Vivarium*, 54, 22-45.
- Troncarelli, F.** (1999). Pietro Trenzavelli, visconte di Carcassonne. *Quaderni Medievali*, 47, 14-40.
- Wakefield, W. L. & Evans A. P.** (1991). *Heresies of the High-Middle Ages*. New York: Columbia University Press.
- Watt, J.** (1957). The Early Medieval Canonists and the Formation of Conciliar Theory. *Irish Theological Quarterly*, 24, 13–31.
- Zito, V.G.** (1983). Toward a Sociology of Heresy. *Sociological Analysis*, 44, 123-130.

Summary

The postdoctoral research, *Heretical Discourse and Ecclesiological Theory in Western High Middle Ages (12th -15th century)*, regards the study of selected primary sources concerning the history of the medieval Holy Inquisition while aiming at the discovery of heretical ecclesiological ideas. More specifically, it aims to present ecclesiological views and theories that were expressed by the Waldensians and the Beguin heretics of Languedoc in the late 13th and early 14th centuries.

Therefore, during the three-year research, selected parts of primary sources were studied regarding the inquisitorial courts that operated in Toulouse and Carcassonne in the second half of the 13th to the middle of the 14th century. The selection of these excerpts was based on their ecclesiological content, always in relation to the two aforementioned heretical groups.

The motive -as well as its base to a significant degree- behind this research that aims to the comparative historical study of the two heretical sects' ecclesiology, was the doctoral dissertation, *Heretical discourse and radical Franciscanism: millennial and conciliar forms of dissent to papal authority*, as well as the scientific article, *Tracing the early conciliarism of the Spiritual Franciscans and the Beguins of Languedoc*. First stage of the research effort was the extension of the study of the *Doat* collection, which had been the main source of the aforementioned doctoral study and which is located at the Bibliothèque Nationale de France in Paris. However, the findings were not considered satisfactory and so evidence and heretical traces of ecclesiological implications were sought in three other well-known sources of the period. Specifically, the manuscripts *Toulouse ms 609*, *BnF ms 4269* and *BnF ms 12856*. Here again, however, the research effort did not yield the expected results.

The above "failed" attempts led to the thorough re-examination of *Practica Inquisitionis Heretice Pravitatis* of Bernard Guy· a work in which the famous Dominican inquisitor concludes to important Waldensian ecclesiological elements using descriptions by previous and contemporary inquisitors. In addition, *Practica* communicates with Guy's other work of the same period of his judicial career, the famous *Liber Sententiarum Inquisitionis Tholosanae*. Both works were studied during the above mentioned doctoral research on the Beguin heretics of the early 14th century. In our new study, however, we turned our attention to Guy's Waldensian recordings and we succeeded to trace specific references to a small Waldensian community contemporary with the Beguin communities of Languedoc. This particular Waldensian community was firstly discovered by the equally if not most famous bishop of the city of Pamiers, Jacques Fournier, with whom Guy had collaborated on several occasions. *Liber* includes the penalties of the two members of this discovered Waldensian group. In *Practica*, on the other hand, Guy included his overall conclusions

regarding the internal organization of the small sect as well as their attitude towards papal authority and the Catholic Church in general. These conclusions were largely based on his involvement in the inquisitorial proceedings alongside Jacques Fournier and the Dominican inquisitor of Carcassonne, Jean de Beaune. To be precise, the Beguins and the Waldensian have seemingly coexisted in a joint trial before this triad in Pamiers in July 1322. So thanks to Guy and his thorough descriptions, we turned our attention to a well-known manuscript for the history of the medieval Inquisition in Languedoc the *Vat. Lat. 4030*, which contains Jacques Fournier's register.

The final conclusions of the postdoctoral research are contained in the two research papers of the study (see Appendix), namely the article *Dissident Ecclesiologies in Early Fourteenth Century Languedoc* issued in the collective volume of the proceedings of the international conference VII Ciclo di Studi Medievali and the scientific article *Popular radical Ecclesiology in the High Middle Ages* published in the international *Sacra Journal* of Masaryk University. Both were the result of a peer review process, while they are organically linked as the first is a schematic prevention of the second, which describes in detail the final findings of the research.

In short, the two articles claim that the Beguins's reformative ecclesiology reveals an inborn heretical group, which still sincerely awaited and believed in the possible future reform of the Catholic Church. This fact confirms the historiographical position concerning the affinity of reform and heresy. On the contrary, the practical Waldensian ecclesiology, as reflected in the formation of a distinct hierarchy of their own heretical priests, betrays a heretical group that has departed from the reformist desires of a newly established heretical group, as the Beguins, and that has ended up in a spot of total rejection of their descending Church through a long troubling route of persecution. Heretical ecclesiology is therefore utilized as an historical analytical tool of the typical heretical path from reformative inspirations to the heretical rejection of the descending Church in the light of Lester R. Kurtz's sociological approaches.

In conclusion, the postdoctoral research attempted through the comparative study of two heretical ecclesiologies, as they are depicted in the relevant primary sources, on the one hand to focus on the ecclesiological implications of heretical deviation and on the other to use ecclesiology as a criterion for the elaboration Lester R. Kurtz's sociological analysis of the heretical nature. In short, the ecclesiological ideas of the two heretical groups are utilized in the study as examples for the analysis of Kurtz's heretical synthesis between elements of *nearness* and *remoteness*. In the Beguins' case, the element of *nearness* concerns the knowledge and confession of elaborated ecclesiological theories of catholic origin. The particle of *remoteness* concerns their radical views concerning the exact role of the pope inside these ecclesiological schemes. In the Waldensian's case, the element of remoteness, ecclesiologically, consists in the formation of a separate hierarchy

of their *perfecti*. That is, in the creation of a new Church, in opposition to the existing Catholic one. The element of *nearness*, which confirms Kurtz's approach concerning the omnipresent synthesis, is the adoption of the Catholic tripartite division of their ecclesiastical hierarchy. In other words, the Waldensians borrow the Catholic forms of ecclesiastical governance, despite their ever-increasing distancing. Therefore, in both cases the heretic is at the same time *close* and *far* from his discenting Catholic orthodoxy. He is a *relative* and a *foreigner* at the same time, and this complex synthesis of his nature is reconfirmed in the heretical ecclesiology.

Throughout the research, and especially during its second year, the researcher participated in international conferences aiming to gradually present his scientific positions as well as to enrich his historical methodological tools. The postdoctoral research was completed within the mandated duration of three years, according to the relevant regulations of the department and in good cooperation with the academic advisor, Professor of Medieval European History of the Department of History and Archeology, Nikoleta Giantsi. It should also be mentioned that the postdoctoral research received a two-year scholarship from the State Scholarships Foundation (Reinforcement of Postdoctoral Researchers - 2nd Cycle).